

OP ZOEK NAAR DE BRUSSELSE BEGIJNHOFEN

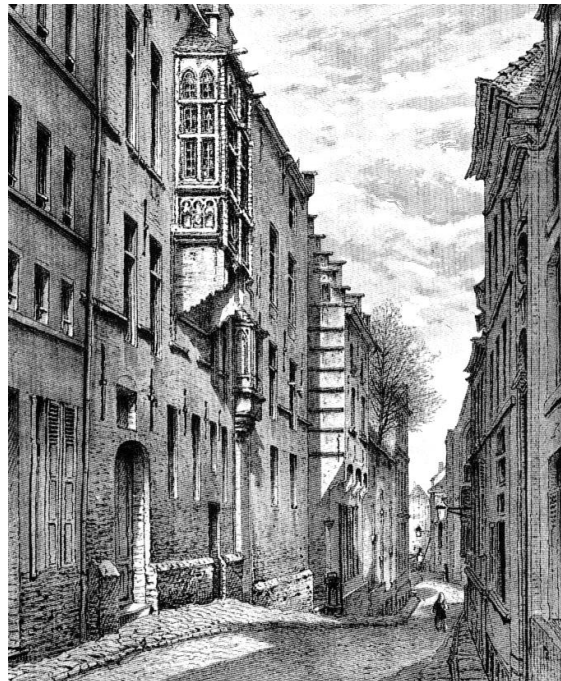
Deel 2: Terarken -Begijnhof van Hedwige van Meerbeke/Bloemardinne -Klein Begijnhof

(Addenda: 1. Sacrament van Mirakel. 2. Oratorianen)

Hugo Vanden Bossche

Godshuis Terarken

In 1218 zou René Clutinck¹ of Gauthier Clutinck² op de hoek van de Ingelandstraat³ en de Twaalf Apostelenstraat, een godshuis voor 12 Brabantse vrome vrouwen gesticht hebben.^{1,2} Deze *fondatie*, die aan de Koperbeek lag, werd *Arca Dei* (ter Arken of Terarken) genoemd. De naam heeft waarschijnlijk weinig te maken met de ‘Ark van het Verbond’ die ook ‘Ark van God’ wordt genoemd. Het godshuis of armenhuis ter Arken zou zijn naam te danken hebben aan een boogvormige opening (*archa*) in de eerste stadsomwalling waar de Koperbeek de oude stad verliet, het godshuis heeft dus waarschijnlijk zijn naam gekregen van het toponiem ter Arken en niet omgekeerd⁴. Maar in heel wat oudere literatuur staat vermeld dat de naam Terarkenstraat is afgeleid van *Arca Dei*¹.

De Terarkenstraat (deze naam werd reeds in 1293 gebruikt⁵) lag aan de noordelijke kant van de Coudenberg in het verlengde van de nog steeds bestaande Stuijversstraat. In de 18de eeuw werd een gedeelte overwelfd ten gevolge van de aanleg van het Koningsplein. Aan het uiteinde van de Stuijversstraat, aan de voet van het hotel van Ravenstein, rest nu nog een steegje van zo'n 50 meter lang dat doodloopt op onderbouw en een ingang van het Paleis voor Schone Kunsten (Bozar). In de Middeleeuwen maakte deze straat deel uit van de jodenwijk.⁶

Volgens Bonenfant² zou ter Arken oorspronkelijk geen oude vrouwenhuis geweest zijn maar een gasthuis of een infirmerie voor begijnen. Als er in 1218 reeds begijnen in dit godshuis aanwezig waren dan was dit waarschijnlijk één van de oudste begijnenhoven of -huizen in Brussel.

Het bebouwde domein plus tuin dat de familie Clutinck ter beschikking stelde van *Arca Dei* moet een pak geld gekost hebben, in de 17de eeuw had het een waarde van 100.000 ecus¹. Er wordt niet bij vermeld of het zilveren of gouden ecu's waren, maar het lijkt zelfs voor het geslacht Clutinck's een ongelooflijk hoog bedrag.

De Clutinck's worden beschreven als een familie van lakenfabrikanten. Verschillende leden van de familie 'werkten' zich op van ministerialis² (een persoon die een ambt of een taak vervulde en tot het midden van de 13de eeuw als niet-adellijk beschouwd werd) tot edelman. Rond 1250 werd het geslacht Clutinc(k) in de adel opgenomen.⁷ In de lijst van de Brusselse schepenen komt de naam Clutinck of Clutinc vanaf de 13de tot het einde van de 15de eeuw veelvuldig voor. René Clutinck is één van de helden uit de 14de eeuw die afgebeeld staat boven de gotische trap van het stadhuis. Jan Clutinck maakte vanaf 1407 deel uit van het Brusselse patriciaat. Het geslacht Clutinck was toen gekoppeld aan een van de Zeven Geslachten van Brussel die sinds de middeleeuwen waren 'voorbested' om de stad met wijsheid te leiden, met kracht te verdedigen en haar aantrekkelijker en welvarender te maken.⁸ In feite had hertog Jan II in ca.1306 alle macht aan de 7 geslachten toegekend. Pas in 1421 zouden ook het 'gemeen' en de niet-patriciërs een deel van de politieke macht verwerven.⁹ Waarom heeft René Clutinck ter Arken gesticht? Volgens mediëvist Prof. Paul Bonenfant^{2,10} zou Clutinck begijnen gezocht hebben die bedreven waren in de voorbereidende en secundaire bewerking van linnen (het wassen, uitpluizen, drogen, noppen en bleken¹¹). Dit is een mogelijkheid; in de Middeleeuwen was het gros van de begijnen actief in de toen belangrijkste industriesector: de textiel.¹¹ Voor de familie van lakenfabrikanten en handelaars zouden de begijnen goedkope werkkrachten geweest zijn, maar tot 1263 zijn er geen documenten aanwezig waaruit kan afgeleid worden dat er toen begijnen in de *Arca Dei* woonden.

De oudste akte die Henne en Wauters¹ in een register (*cartularium*) uit 1542 hebben gevonden dateert van mei 1263. Dat jaar wordt, althans door Walter Simons, als stichtingsdatum van de begijnengemeenschap vermeld, volgens deze auteur werd het convent op 16 juli 1264 aan de Maagd Maria (*domus beate, Maria*) toegewijd.¹² In het document - archief OCMW van Brussel H 1065, fol. 133r: *ad opus debiliū de Archa* - is voor het eerst sprake van een begijnenconvent of infirmerie.^{1,12,13} In akten vermeld in het *cartularium* spreekt men van de arme, ziekelijke begijnen van de Ark en wordt de *fondatie* het godshuis of de infirmerie van de Ark genoemd^{1,12}

Van 1263 tot 1268 was Ida van Woluwe meesteres¹³, en van 1265 tot 1269 woonde Margaret(a) of Marguerite van Hoeilaert² er die door Walter Simons als mogelijke stichteres van het begijnenconvent naar voor wordt geschoven.¹² In het *cartularium* staan nog volgende begijnen vermeld: Hedwige van Nieuwenhuyse (directrice?, 1278), Aleyde van Camera (1280) en Hedwige Riemmakers (1296).¹⁰

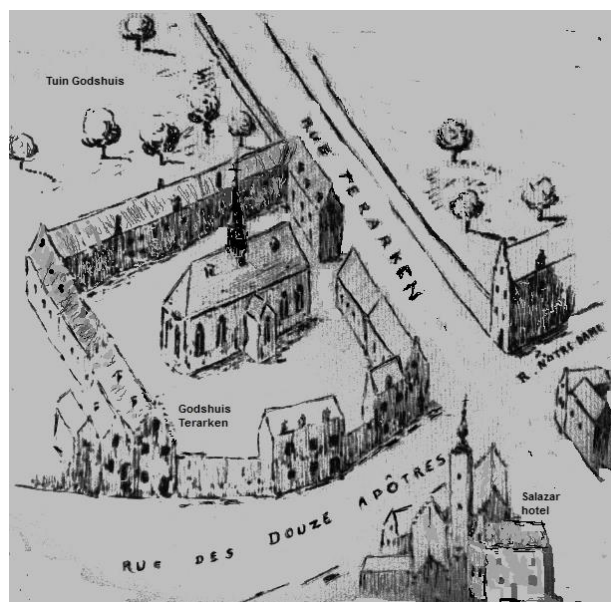
Uit de beginperiode zijn er geen reglementen teruggevonden. Het is wel duidelijk dat het bestuur werd waargenomen door leden van de oudste tak van de familie Clutinck en dat zij van bij het begin en zeker op het einde van de 13de mogelijk begin 14de eeuw de provisor en de momboren leverden.¹ Ook de statuten werden toen samen met de toenmalige meesteres Elisabeth Clutinc(kx?) en de plebaan van Sint-Goedele opgesteld.

In 1311 schaft paus Clemens V deze “niet-erkende en gevaarlijke orde” ten eeuwigen dage af en hij verbiedt, “op straffe van de kerkelijke banvloek”, dat zulke begijnen nog verder zouden voortbestaan.¹¹

Ten gevolge daarvan wordt het ‘begijnhof’ Terarken omgevormd tot een ‘gasthuis’¹⁰ voor 16 arme oudere niet gehuwde en niet ‘onteerde’ vrouwen.¹ Tussen 1311 en 1385/1386 werd bij voorkeur gekozen voor familieleden en hun meiden. Zij schonken hun bezittingen aan de *fondatie*, moesten geen handarbeid verrichten en zoals de begijnen moesten ze gehoorzamen aan de overste (meesteres).¹ Deze regel lijkt enigszins op deze van de begijnen, het afstaan van de bezittingen komt eerder uit een kloosterregel.

Na de omvorming in 1311 van ter Arken tot een ‘gasthuis’ voor vrouwen zullen er wel nog begijnen gewoond hebben. Volgens het *cartularium* woonden er in 1311 zeker nog drie begijnen, namelijk Marguerite genaamd Stullinve, een zekere Ode en Marguerite van Hembeke.¹⁰ Na 1311 worden geen begijnen meer vermeld.

Het godshuis zal nog vele eeuwen blijven bestaan, maar de rol van de Clutinck’s zal sterk verminderen. Vanaf 1370 worden goedkopere lakensoorten verkozen boven het Brusselse laken.⁹ Reeds in 1374 meldt de stedelijke overheid van de Zennestad de teloorgang van de traditionele lakennijverheid.²³ Nog grotere ‘tegenslagen’ hebben zware gevolgen voor deze familie. Tijdens de burgeroorlog tussen enerzijds de Zeven Geslachten en anderzijds de gegoeden uit de burgerklasse van ambachtslui, verenigd in gilden, werden op 7 juni 1421 Hendrik, Jan (was Amman i.e. de vertegenwoordiger van de hertog) en Willem Clutinc op de Grote Markt onthoofd.¹⁷

Op deze tekening (op basis van een afbeelding uit de 17de of 18de eeuw(?)¹⁴) bevindt het godshuis ter Arken zich op de hoek van de Terarkenstraat en de Twaalf Apostelenstraat. Rechtover het godshuis staat het hotel Salazar daar was in de 14de eeuw een huissynagoge waar de Brusselse joden tot 1370 hun synagogale diensten hebben gehouden. Hier zouden joden, althans volgens valse beschuldigingen, gestolen, gewijde hosties bespot en met messen doorboord hebben (hostieprofanatie) tot er enkele druppels bloed uit vloeiden.^{6,15-17} Dit verzonnen verhaal bracht joodse families¹⁸ op de brandstapel en lag aan de basis van de eeuwenlange verering van het Sacrament van Mirakel*- zoals de 'wonderdoende' hosties worden genoemd¹⁶- in de Sint-Goedelekerk. In 1436 werd op de plaats van de voormalige huissynagoge ter ere van dit zogezegd mirakel de 'Salazar kapel' gebouwd¹⁵

*voor de legende van het Sacrament van Mirakel zie addendum 1 en Literatuur en Noten 'Godshuis Terarken' nummers 15-19.

Het uitschakelen van de Clutinck's verminderde zeer sterk de inkomsten van het godshuis waardoor het nieuwe bestuur maar 12 pensioengasten kon onderhouden.¹ Dit aantal zou in 1776 oplopen tot 111 nadat de magistraat voorgesteld had oude vrouwen (vanaf 60 jaar) van de andere Brusselse gasthuizen met uitzondering van deze die in het gasthuis Pacheco verbleven, naar ter Arken over te plaatsen. De kas werd toen gespijsd door de verkoop van een aantal huizen. In 1818/1819 werden deze vrouwen overgeplaatst naar het Groot Begijnhof.¹

In 1818/1820 werd in de huizen aan de Terarkenstraat de eerste gemeenteschool voor arme kinderen gesticht en later kwam er in het binnen gedeelte een manege en de veeartsenijschool. In 1839 nam het Koninklijk Atheneum er zijn intrek.¹ De plaats van de begijnen en van niet gehuwde en niet 'onteerde' oudere vrouwen was ingenomen door de Brusselse jeugd.

Begijnhofje van Hedwige van Meerbeke/Bloemardinne

Hoewel de eerste begijnhoven reeds in de eerste helft van de 13de eeuw ontstonden en snel uitgroeiden tot ‘veilige’ thuishavens van begijnengemeenschappen werden er, verspreid in de steden, ook in Brussel, kleine begijnen gemeenschappen gevormd. In 1272 startte Hedwig(e) van Meerbeek (Meerbeke) in haar huis voor enkele begijnen een convent.¹ Zij woonde ten zuidoosten van de collegiale kerk Sint-Goedele. Veel is over haar niet geweten en waarschijnlijk zou zij al lang vergeten zijn moest zij geen buur geweest zijn van kapelaan Jan Hinckaert de gastouder en beschermheer van Jan van Ruusbroec.² Het is ook mogelijk dat zij familie was van Margriet van Meerbeke, de (half)zus van Ruusbroec die mogelijk banden had met de familie Hinckaert.² Hedwige van Meerbeek is vooral bekend gebleven omdat zij in 1305 haar huis moest verkopen, zij kon niet langer voldoen aan haar financiële verplichtingen tegenover de armenmeesters van het Sint-Goedelekapittel.^{1,2} De koopster was Heilwig Bloemaerts (Bloemardinne) een ongehuwde rijke patriciërsdochter.³ Of er in dit huis nog begijnen woonden nadat Heilwig samen met haar dienaars Mathilde de Bigard daar effectief ging wonen, is ver van bewezen. Wel is het zeker dat zij zich omringde met een aantal vrome, ongehuwde vrouwen en weduwen uit het patriciaat. Van 1305 tot 1316 heeft zij verschillende percelen aangekocht en volgens Ruelens zou zij zo een klein begijnhof hebben samengesteld.⁴ Deze huizen en hoven bevonden zich in de Gasthuysstraat, de huidige Markiesstraat, en de nog steeds bestaande Loksumstraat. Tussen 1316 en 1335 zijn er blijkbaar geen aankopen meer gebeurd. Het is mogelijk dat de jonkvrouw toen financiële problemen had.^{1,2} In 1316 leent zij een belangrijke som om enerzijds haar gasten te onderhouden en anderzijds voor het betalen van een jaardienst in een kapel van de Sint-Goedelekerk. Toen zij in 1335, kort voor haar dood (zij overleed op 23 augustus) haar testament opmaakte, onder het toezicht van Jan Hinckaert, stond zij in de schuld bij een kapelaan van Sint-Goedele, Cornelis de Pape van Ninove (Nieneve).⁴ Deze kapelaan zal het werk van Heilwig Bloemaerts voortzetten en later (in 1357) in haar huizen het gasthuis toegewijd aan de Heilige-Drievuldigheid oprichten. Na haar overlijden is het bestuur van dit gasthuis in handen gekomen van een schepen van het geslacht ‘t Serroelofs en twee meesters van de kerkfabriek van Sint-Goedele. Een kanunnik van het klein kapittel van Sint-Goedele wordt vermeld als “*mamboer*” (voogd) van het gasthuis. Of er dan nog steeds alleen ongehuwde vrouwen en weduwen uit het patriciaat woonden, is niet zeker. Het is alleszins zeker dat Cornelis van Ninove in 1357 in zijn testament vastlegde dat er in dit gasthuis twaalf ongehuwde arme vrouwen mochten wonen, op voorwaarde dat ze een goede reputatie hadden. In 1371 wordt de stichtingsakte van het gasthuis (rusthuis) door de aartsdiaken en latere bisschop Jan ‘t Serclaes goedgekeurd. In deze akte is er ook sprake van twaalf arme

vrouwen.¹ Zoals de bewoners van Terarken (zie boven) worden deze vrouwen in 1818/1819 overgeplaatst naar het Groot Begijnhof. Voor meer informatie over Bloemardinne zie Begijnhofkrant nr. 27.³

Sint-Catharina Begijnhof of Klein Begijnhof - een buitenbeentje

Het in het midden van de 17de eeuw gestichte Brusselse Klein Begijnhof is een van de laatste opgerichte begijnhofjes in de Lage Landen. Alleen in Duffel werd in 1653 door begijnen uit het Oisterwijkse Maagdenhuis met een begijnengemeenschap gestart en vanuit Leuven werd in 1713 nog een klein begijnhof - Béguinage de la Tourelle - in Nijvel gesticht.^{1,2}

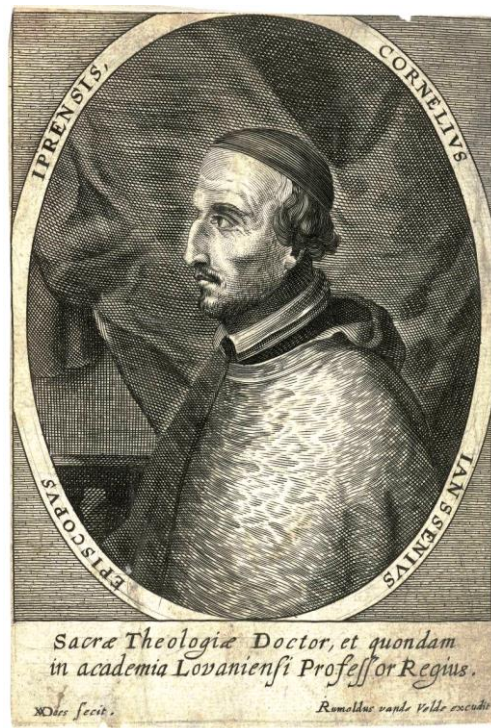
Stichting - Opdracht - Statuten

Het Brusselse ‘begijnhofje’ dankt zijn ontstaan aan priester Jan (Joannes, Jean) Vernimmen (°1611 – †1677) een jansenistisch gezinde Vernimmen uit de directe omgeving van aartsbisschop Boonen.^{3,4} Hij was afkomstig uit een gemeenschap in Sint-Winoksbergen (Berg-Saint-Winox), toen nog een stad in Vlaanderen (Bisdom Ieper) nu de Franse gemeente Bergues. Het Brusselse Oratorium was toen gevestigd in het *Spelleken huys* aan de Oude Beestenmarkt, nu Leuvenseplein (voor meer informatie over de oratorianen zie addendum 2). Voor we het wel en wee van dit Brusselse begijnhofje en zijn stichter bespreken moeten we even stilstaan bij Cornelius Jansen (Jansenius) en het jansenisme.

Volgens Mathijs Lamberigts⁹ heeft het jansenisme als leer nooit bestaan, het is een creatie van zijn tegenstanders en gezien tegenstanders kunnen wisselen, krijgt het begrip jansenisme in de loop van de tijd andere invullingen. Iemand kan jansenist genoemd worden omdat hij teveel belang hecht aan de geschriften van de kerkvader Augustinus of aan de door Cornelius Jansen geschreven indrukwekkende driedelige monografie, *Augustinus* (dit boek zal in 1642/1643 op basis van vijf zogenaamd ketterse stellingen door paus Urbanus VIII veroordeeld worden.⁹) De label jansenist werd ook gebruikt om iemands kerkelijke loopbaan te kelderen, of een concurrerende school in een slecht daglicht te plaatsen. Zeker is dat heel veel van wat men onder de noemer jansenisme heeft willen steken, niet terug gaat op Jansenius zelf.⁹⁻¹²

Wat we nu het Klein Begijnhof noemen was in het begin een (begijnen)huis in de Isabellastraat¹³ waar ‘*mulieres religiosae*’ - vrome vrouwen – in gemeenschap leefden en samen met priester Vernimmen (pastoor en directeur) verlaten meisjes (vondelingen) opvingen en onderwezen. Deze vrouwen werden ‘oratoresses’ genoemd.³ Voor deze stichting had Joannes Vernimmen in 1645 van een aantal weldoeners 20.000 gulden gekregen en op

hun vraag kregen de oratoressen en hun geestelijke leider van de Brusselse magistraat een subsidie van 12.000 gulden. Deze subsidie kwam uit de kas van de Brusselse hospitalen en de vele gasthuisjes die Brussel rijk was.

Portret van Cornelius Jansenius. Gravure (h 145 mm x b 100mm). Portretmaker Antony van der Does. Uitgever Rombout van de Velde (1619 – 1680) Rijksmuseum Amsterdam. Catalogusreferentie Holstein Dutch 23. www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1906-655. De Leuvense theoloog, exegeet en bisschop van Ieper, Cornelius Jansenius was op 3 november 1585 in Leerdam (Zuid-Holland) geboren. Hij studeerde in Leuven daarna in Parijs en Bayonne. Hij werd in 1614 priester gewijd en in 1617 benoemd tot president van het Leuvense Pumcheria-college of Hollands college (heden het Paridaens-instituut in de Janseniusstraat). Tegelijk aanvaardde hij een opdracht van de Leuvense universiteit om in Spanje de rechten van de theologische faculteit tegen de Jezuïeten te verdedigen, zij wilden binnen de universiteit hun eigen theologische visie doceren. Jansenius' interventies in Spanje voorkwamen dit (niet te verwonderen dat de jezuiteten geen lid waren van Jansenius' fanclub). In 1635 werd hij rector van de universiteit en in dat zelfde jaar werd hij door de koning van Spanje tot bisschop van Ieper benoemd. De confirmatie uit Rome volgde in 1636. Hij overleed op 6 mei 1638 in Ieper aan de pest. In zijn postuum uitgegeven boek, Augustinus wordt benadrukt dat de zondige mens alle redding en heil te verwachten heeft van Gods genade (zoals Augustinus van Hippo in de 5de eeuw schreef). Voor meer informatie over Cornelius Jansenius en het jansenisme zie 'Literatuur en noten: nummers 9-12'.

Op 20 oktober 1646 kregen de oratoressen van aartsbisschop Jacobus (Jacques) Boonen de toelating het begijnhabijt te dragen en kregen ze statuten die enigszins vergelijkbaar waren met deze van andere begijnhoven. Deze begijnen legden ook geen eeuwige geloften af, zij mochten de gemeenschap verlaten om bijvoorbeeld te huwen en zij verkozen om de drie jaar

een meesteres die eenmaal kon herkozen worden.³ Waarschijnlijk leefden zij vrij sober en vormden zij een gebedsgemeenschap zoals de door de heilige Filippus Neri gestichte gemeenschap van de oratorianen (zie addendum 2).

Er moet opgemerkt worden dat het Klein Begijnhof speciaal was. Zoals reeds vermeld, leefden de begijnen in gemeenschap en niet in aparte huisjes. De postulanten moesten intredegeld betalen, in de periode 1746- 1770 betaalden ouders 500 tot 1000 gulden, indien de ouders dit niet konden betalen konden jonge dames alleen dankzij een beurs intreden.¹⁴ In tegenstelling met de gangbare intredevoorwaarden in al de andere begijnhoven, moesten deze postulanten intellectuele kwaliteiten bezitten en instaat zijn les te geven.¹⁴ In feite was deze begijnengemeenschap volledig gericht op het geven van onderwijs aan arme meisjes. Volgens de statuten van 1646 had de 'begijnenschool' als opdracht vondelingen, verlaten meisjes en andere verstotelingen op te vangen en te onderwijzen. Dat jaar waren het er 76 en in 1663 zelfs 140 (65% kwamen uit Brussel, iets meer dan 16% waren Brabantse en 4% kwamen van buiten Brabant).¹⁴ Er werd in de statuten uitdrukkelijk vermeld dat alleen in zeer uitzonderlijke gevallen meisjes uit welgestelde families mochten opgevangen worden.¹⁴ Dit zal in de 18de eeuw veranderen.

In de meeste begijnhoven waar, naast vele andere activiteiten, begijnen gratis of om den brode ook lesgeven werd de catechismusles door de begijnen zelf en/of door de begijnenpastoors of kapelaans gegeven. Op het Klein Begijnhof waren het steeds, althans tot aan de Franse annexatie (1 oktober 1795), oratorianen.¹⁴

Problemen

De bevoegdheid om vondelingen op te vangen en te onderwijzen speelden deze begijnen snel kwijt. Als rede werd opgegeven dat hun opvoedingssysteem veel te duur was.³ De echte reden was te zoeken bij de strijd tussen de jezuïeten, de tegenstanders van de bisschop van Ieper, Cornelius Jansenius die na zijn dood gelieerd werd aan het jansenisme⁹, en de vele met het jansenisme sympathiserende seculiere priesters, zoals de oratorianen, Leuvense theologie professoren en ook de bovenvermelde aartsbisschop Jacques Boonen. Hoewel aartsbisschop Boonen en zijn geestesgenoot Antoon Triest, de bisschop van Gent, uitstekende bisschoppen waren die in de lijn van het concilie van Trente en van de uitvoerder ervan, Carolus Borromeus, streefden naar een ernstige beleving van de kerkelijke idealen, werden zij wegens hun jansenistische sympathieën in 1653 door paus Innocentius X kerkelijk geschorst. Om trouw te blijven aan Rome, onderwerpen zij zich, ofschoon niet zonder gewetensnood.⁹ Aartsbisschop Boonen overlijdt, 82 jaar oud, op 30 juni 1655, hij wordt in 1657 opgevolgd door de aartsdiaken van Brabant en bisschop van Roermond, Andreas Creusen een fervent

anti-jansenist. Aartsbisschop Creusen maakte snel schoonschip met de naaste medewerkers van Boonen op het aartsbisschoppelijk grootseminarie die hij beschuldigde van jansenisme. Dit waren de oratorianen Josse Verlinden, Frans van Vianen en de stichter van het Klein Begijnhof, Johannes Vernimmen¹⁵. Deze laatste werd er van beticht¹⁶ in 1657 een rol gespeeld te hebben bij de verspreiding van *Lettres Provinciales*¹², een bundel anoniem uitgegeven brieven die pas na het overlijden van de auteur aan Blaise Pascal konden toegeschreven worden.^{10,16} Met deze bundel mengde de Franse filosoof en wetenschapper zich in de strijd tussen de jansenisten en de jezuïeten.¹⁶

De betichting van Vernimmen steunde vooral op het feit dat hij, zoals vele priesters, weigerde een *Formulier* van paus Alexander VII te ondertekenen. Met dit *Formulier* werden vijf aan Jansenius ten (onrechte) toegeschreven stellingen verworpen die werden geacht de (ketterse) inhoud weer te geven van het boek *Augustinus*. Vernimmen en velen met hem, weigerden het *Formulier* te aanvaarden omdat de stellingen niet als zodanig in het boek van Jansenius konden worden teruggevonden.¹⁰

In december 1658 werd aan de begijnen meegedeeld dat zij niet alleen geen arme meisjes mochten opvangen en onderwijzen maar ook dat zij niet langer bij hun directeur te biechten mochten gaan.¹⁰ Vernimmen werd op 24 juli 1659 op bevel van de aartsbisschop gevangen genomen.^{10,16}

Dankzij de tussenkomst van vicaris generaal van het Mechelse kapittel, Aimé Coriache¹⁶ en volgens de benedictijn Gabriël Goderus¹⁰ vooral na protest van de Brusselse bevolking en op bevel van de Kanselier en de Raad van Brabant werd hij snel weer vrijgelaten. Tegen deze vrijlating kon de aartsbisschop weinig doen, maar hij kon wel de oratoriaan verbod opleggen om te preken en biecht te horen.¹⁶ Wat hij (onder druk van de jezuïeten) ook deed.

Pas na het overlijden van Andreas Creusen in 1666 zou de bij de Brusselse armen zeer geliefde priester Vernimmen in zijn geestelijke functies hersteld worden.³

Mogelijk heeft pater Goderus overdreven wanneer hij schrijft dat na de opsluiting van E.H. Vernimmen vele armen naar het huis van de aartsbisschop trokken om te protesteren tegen de gevangenneming, en de gevangenis omsingelden om te beletten dat men hem naar een gevangenis buiten Brussel zou overplaatsen.¹⁰ Maar uit onderstaand grafschrift (vrij vertaald) blijkt duidelijk dat de arme Brusselse (Brabantse) meisjes hem zeer dankbaar waren.

“*Ter nagedachtenis van de eerwaarde vader Jan Vernimmen, van Sint-Winoksbergen, stichter van dit begijnhof voor de opvoeding en onderwijs van arme meisjes, hebben zijn kinderen deze gedenksteen uit dankbaarheid opgedragen aan hun ware en edelmoedige vader. Overleden op 31 juli 1677*”.³

Van de laat 17de eeuw tot de Franse periode

Waarschijnlijk hebben de begijnen na de veroordeling van hun stichter geen vondelingen meer opgevangen, zij hadden ondertussen een internaat voor meisjes (jonge dochters) opgericht waar zij de ‘noodwendigste kundigheden’ en naai- en kantwerk onderwezen.^{3,17}

De Brusselse begijnen waren gekend voor hun prachtige kantwerken. Het zegenvelum (einde 17de begin 18de eeuw, 0,93m. x 0,71m.) werd door een begin van het Groot Begijnhof gemaakt voor de Sint-Jan-de-Doperkerk.^{18,19} Het behoort nu tot de kantcollectie van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Bij de heiligen verering van de begijnen stond de Heilige Maagd Maria, de moeder van smarten op de eerste plaats. In dit kantwerk wordt Onze-Lieve-Vrouw van zeven smarten afgebeeld als een vrouw van wie het hart doorstoken is met zeven zwaarden. De verschillende passiewerktuigen, zoals de doornkroon, de drie nagelen en de letters INRI - dit zijn de beginletters van het Latijnse opschrift op het kruis *Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum* (Jezus van Nazareth, koning der Joden)- liggen aan de voeten van de Mater Dolorosa. De andere instrumenten van de Passie, het kruis, ladder, spons, lans, tuniek en de geselpaal worden gedragen door 4 engeltjes.^{18,19}

Een eigen kerk

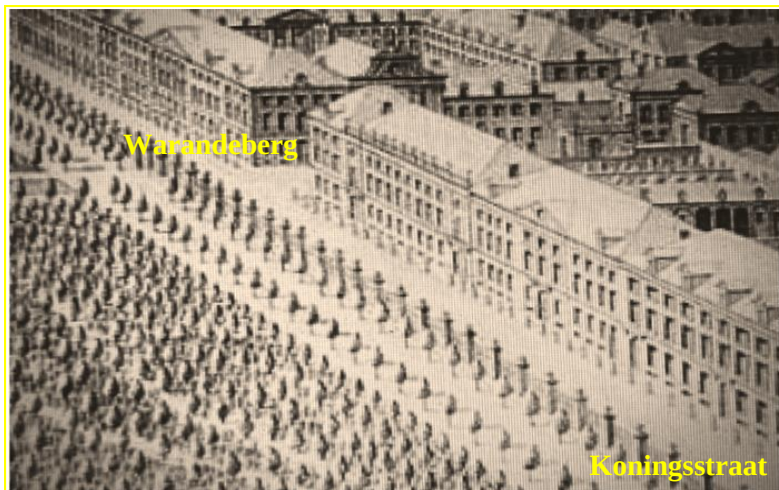
Vers 61 van het lied *'t Geluid van alle klokskens van Brussel* uit een liedboek²⁰ samengesteld door een begin van het Groot Begijnhof (ca. 1664, initialen J.G.) luidt als volgt:

't Kloksken van het Klein Begijnhof dat doet hun trachten om in hunnen naastens dienst geen arbeid te achten. Dit zou er kunnen op wijzen dat de begijnen van het Klein Begijnhof toen een kapel of kerk hadden. Zij werd bij het begin van de 18de eeuw op Witte Donderdag bezocht door Maximiliaan-Emmanuel van Beieren, bijgenaamd de Blauwe Keurvorst (1692-1700).²¹ Hij bezocht toen in 14 kapellen en kerken de rustaltaren waar de kelk met de

geconsacreerde hostie(s) bewaard werd tot de ochtenddienst van Goede Vrijdag. Het rustaltaar versierd met planten en bloemen wordt in Vlaanderen *hofje* (of *hofje van olijven*) genoemd. Zoals Maximiliaan-Emmanuel bezochten de gelovigen tot in de 20ste eeuw de *hofjes* voor de aanbidding van het H.-Sacrament en om net als op de Olijfberg - met Jezus te bidden en te waken.

Aan de huidige Warandeberg hadden de begijnen een kerk maar waarschijnlijk werd ze rond 1780 verbouwd. De twee marmeren zijaltaren, toegewijd aan de H. Albert en de H. Christina – zoals bij het hoofdaltaar kwam de marmer uit Genua - werden geschonken door de landvoogden van de Oostenrijkse Nederlanden (periode 1780-1793) Albert Casimir van Saksen-Teschen en Maria Christina van Oostenrijk, de dochter van keizerin Maria Theresia en zuster van Keizer Jozef II.³

Een nieuw Klein Begijnhof

Detail perspectief tekening: Warandewijk, (na 1780) door F. Lorent. (Ref. 24, afbeelding 535).

Bij de omvorming van het eeuwen oude Warandepark en de aanleg langs de zijanten van vier grote lanen (1775-1778), die men Koningsstraat, Hertogstraat, Bellevuestraat en Brabantse straat noemde, werden door de grote abdijen zoals deze van Grimbergen, Averbode, Affligem, de Villers, Coudenberg, Dielegem, ... gronden aangekocht en bebouwd met somptueuze paviljoenen²³. Ook aan het Klein Begijnhof werden zes percelen op de hoek van de Koningsstraat en de Warandeberg toegewezen. Een reeks panden werd tussen 1777 en 1780 voor rekening van het Klein Begijnhof opgetrokken.²⁴ Deze panden paalden aan de kerk van de Warandeberg.²³

In 1784 verbleven er 90 internen en mogelijk volgden er toen ook externen tegen betaling les. De tijd dat er slechts uitzonderlijk meisjes uit welgestelde families mochten opgevangen worden was toen reeds lang voorbij.¹⁴

In 1794 en 1795 werden er nog begijnen geprofest, van 4 worden er in de Koninklijke Bibliotheek van België lofdichten bewaard.²² Maar lang hebben ze van hun nieuwbouw niet kunnen genieten; in 1796 werd het begijnhof afgeschaft, toen werd het onderwijs in al zijn geledingen aan de Kerk onttrokken. De kerk aan de Warandeborg werd op 13 december 1797 in beslag genomen.³ Volgens Hennes en Wauters³ waren de gebouwen door de nieuwe eigenaars zodanig verbouwd dat er in 1845 niets herkenbaar overbleef. Reeds in 1839 was er op de plaats van de kerk een winkel in dameskledij. Het Klein Begijnhof werd geïntegreerd in het gebouwencomplex van de voormalige zetel van de Generale Maatschappij van België.²⁴ Ook van het Oratorium rest alleen maar de Oratoriënborg, de straat die de Bankstraat verbindt met het Leuvenseplein en de De Lignestraat.

Hugo Vanden Bossche

Literatuur en Noten

Godshuis Terarken

1. Henne A., Wauters A. (1845) *Histoire de la Ville de Bruxelles*, t.III, Brussel. pp. 309 – 311.
2. Bonenfant P. (1951) *Une fondation patricienne à Bruxelles au XIII siècle*. *Revue belge de philologie et d'histoire* 29 : 316.
3. Inghelantstraete: inghelant of engeland is de middelnederlandse benaming voor een wei- of grasland. De Franstaligen maakten er *rue d'Angleterre* van. In een akte uit 1293 wordt deze straat de Terarkenstraat genoemd. Tot in de 19e eeuw liep deze straat verder omhoog, via het hof van Hoogstraten en de kapel van het hertogelijke Hof tot de vroegere 'baliën' van het hertogelijk paleis op de Coudenberg.
4. Vannieuwenhuyze B. (2008) *Brussel, de ontwikkeling van een middeleeuwse stedelijke ruimte*. Proefschrift voorgedragen tot het bekomen van de graad van Doctor in de Geschiedenis. Universiteit Gent, faculteit Letteren en Wijsbegeerte.
5. <http://www.ebru.be/Streets/brussel-1000-terarkenstraat.html>.
6. Wyvekens P. Barbay M. (1997) *Kunststeden - Brussel*. Uitgaven Artis - Historia, Brussel. p. 88.
7. Steurs W. (2011) *Adel en ministerialiteit*. In: *Geschiedenis van Brabant - van het Hertogdom tot heden*. Zwolle/Leuven, p. 71.
8. van Parys H. C. (1968) "La Keuse ou vote des lignages pour l'échevinage" in *Les Lignages de Bruxelles*, Brussel, pp. 21 - 28.
9. De Ridder P. (2010) *Brussel Geschiedenis van een Brabantse Stad*. 9de druk. Mens en Cultuur Uitgevers, Gent. pp. 17, 18.
10. Martens M. (1990): *Hedwige Blomart face au mystique Jean van Ruysbroec. Leurs milieux familiaux à l'épreuve des assertions de Pomerius, visant la Bloemardinne (1250-15ième siècle)*, Cahiers bruxellois, Nr 31, pp. 19, 61, 62.
11. Vanden Bossche H. (2013) *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*, Turnhout. p. 65.
12. Simons W. (2001) *Cities of Ladies: Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*. Philadelphia. pp 77, 257, 269, 270.
13. Tasiaux M. (1980) *L'Hospice Terarken à Bruxelles des origines à 1386*. *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*. 57: 24.
14. Van Wynendaele J. (2008) *Promenades insolites dans Bruxelles disparu*. Editions Racine, Bruxelles. p. 96.
15. Dequeker L. (2000) *Het Sacrament van Mirakel – Jodenhaat in de Middeleeuwen*. Davidsfonds, Leuven. pp. 40, 42, 68, 106. Op basis van een zeer uitgebreid archief- en bronnenonderzoek publiceerde Luc Dequeker, hoogleraar emeritus Judaïstiek van de K.U.Leuven, een studie over het ongeloofwaardige hostiewonder, dat ten onrechte leidde tot de terechtstelling van tenminste zes joden. In dit boek onderzoekt de auteur de discrepantie tussen de historische feiten en de legende en gaat na

of de vijf eeuwen durende verering van het Sacrament van Mirakel berust op eucharistische vroomheid of veeleer op anti-joodse gevoelens.

16. Ridderbos B. (2014) *Schilderkunst in de Bourgondische Nederlanden*. Davidsfonds, Leuven. p. 133, 134.

17. Jacobs R. (2004): *Een geschiedenis van Brussel*, Lannoo, Tielt. pp. 97-100, 109.

18. Castelló E.R., Kapón U.M. Inleiding: Dequeker L. (1996) *Joden en Europa, Cultuur – Geschiedenis*. Davidsfonds, Leuven. p. 35.

19. Gielis M. (2004) *Kerkelijk leven en de devoties van de lekengelovigen in de laatmiddeleeuwse Zuidelijke Nederlanden*. In: Peter Nissen: *Geloven in de Lage Landen*. Davidsfonds, Leuven. p. 68.

20. Corporalen: linnen doeken waarop tijdens de eucharistieviering de kelk en hostie worden geplaatst.

21. Gillen A., Gibbs R. (2011) *Serratia marcescens: The Miracle Bacillus*. Answers in depth (AID) volume 6, July 20. <https://answersingenesis.org/biology/microbiology/serratia-marcescens-the-miracle-bacillus/>

22. *Het sacrament van mirakel*. Zondag, 19.12.1999

http://www.kerknet.be/actua/nieuws_detail.php?nieuwsID=23231

23. Archief Stad Brussel: Brussel in de middeleeuwen. *De tijdslijn van de geschiedenis van de Middeleeuwen in Brussel*. <http://www.brussel.be/artdet.cfm/5999>.

Begijnhofje van Hedwige van Meerbeke

1. Martens Mina (1990): *Hedwige Blomart face au mystique Jean van Ruysbroec. Leurs milieux familiaux à l'épreuve des assertions de Pomerius, visant la Bloemardinne (1250-15e siècle)*, Cahiers bruxellois 31, pp. 18, 19, 28, 94

2. Warnar G. (2003) *Ruysbroec Literatuur en mystiek in de veertiende eeuw*, Atheneum – Polak & Van Gennep, Amsterdam, pp.19, 20, 69

3. Vanden Bossche H. (2010) Jan van Ruysbroec en de 'begijn' Bloemardinne. Begijnhofkrant nr. 27: 2 – 6.

4. Ruelens Karel: *Jan van Ruysbroek en Bloemardinne*, werd postuum uitgegeven door J. Vercouille (ed.): *Werken van zuster Hadewijch*, Deel 3, Gent, 1905, p. XX-XCVI.

Klein Begijnhof

1. Vanden Bossche H. (2011) *De Oisterwijkse 'begijn' en mystica Maria van Hout*. Begijnhofkrant, nr. 31, lente, 2 – 6.

2. Vanden Bossche H. (2013) *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*, Turnhout. pp. 17, 21-23, 25, 35.

3. Henne A., Wauters A. (1845) *Histoire de la Ville de Bruxelles*, t.III, Brussel. pp. 295-296, 529 -536.

4. Jacobs R. (2004): *Een geschiedenis van Brussel*, Lannoo, Tielt, pp.170-171, 173.

5. Vernimmen J. (1696) *Het leven en de mirakelen van den H.-Philippus Neri, stichter van de Vergaderinghe van het Oratorie. Ghetrocken uyt vescheydene syne beschreven levens*. Door eenen Priester van de selve Vergaderinghe. Te Ghent gedrukt by Jan Danckaert op Coore- merckt. Vertaald uit het Italiaans, origineel boek geschreven door Petrus Jacobus Bacci (1644).

6. Grout D.J., Palisca C.V. (2008) *Geschiedenis van de westerse muziek*. Negende druk, Olympus. pp. 90, 309.

7. http://www.hetkatholiekegeloof.nl/pages/sub/3/34366/H_Filippus_Neri.html

8. De door de H. Filippus Neri gebruikte vorm van religieus samenzijn en viereen ligt aan de basis van het oratorium als muzikaal genre.

9. Lamberigts M. (2004) *Het jansenisme als poging tot katholieke hervorming in de Nederlanden*. In: Peter Nissen: *Geloven in de Lage Landen*. Davidsfonds, Leuven, pp. 133-140.

10. Gerberon G. (o.s.b.) (1700) *Histoire générale du jansénisme*, volume 2. Amsterdam J. Louis de Lorme, pp. 382, 383, 393, 401-406. In 2014 is er een paperback editie *Histoire générale du jansénisme - primary source edition*, uitgegeven door Nabu Press, Charleston, U.S.A.

11. Jansenisme <http://www.rkk.nl/katholicisme/encyclopedie/j/jansenisme>

12. Vander hoeven P. (1964) *Over Pascal en zijn betekenis voor onze tijd*. Het Wereldvenster, Baarn, pp. 29-41.

13. Wyvekens P. (1997) *Kunststeden: Brussel*. Editie Artis-Historia, Brussel, p. 33.

De Isabellastraat staat niet meer vermeld op het huidige stadsplan. Zij moest in 1908 – 1909 plaats maken voor het Paleis voor Schone Kunsten van Horta. Een deel ervan is nu nog te zien bij een

bezoek aan de archeologische site van het voormalig Coudenbergpaleis. Deze aristocratische straat werd in het begin van de 17de eeuw aangelegd op vraag van aartshertogin Isabella. Zij bouwde er voor de Brusselse kruisboogschutters het *Domus Isabellae* waar, na de verwoesting van het paleis op de Coudenberg, van 1731 tot 1793 de Koninklijke Bibliotheek gehuisvest was. Kort na de aanleg van de straat en de bouw van het *Domus Isabellae* werden er nieuwe, vaak weelderige huizen gebouwd, waaronder het Klein Begijnhof.

14. De Vroede M. (1996) *Religieuses et béguines enseignantes dans les Pays-Bas méridionaux et la Principauté de Liège aux XVIIe-XVIIIe siècles*. Studia Paedagogica 20 Leuven University Press, Acco, Leuven. pp. 109, 129, 133, 141, 143, 147.

15. Quaghebeur T. (2009) *Katholicisme op kruissnelheid*. 1648 -1689.

<https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/245237/2/hoofdstuk4.txt>

16. de Baar, M.P.; A; (2004) *'Ik moet spreken': her spiritueel leiderschap van Antoinette Bourignon* (1616 – 1680). Proefschrift, Rijksuniversiteit, Groningen, p. 84.

17. Somerhausen H. (1828) *Beschrijving der stad Brussel, derzelver voorsteden en omgevingen*. W.J. Luneman, boekhandelaar, Brussel. p. 122.

18. Risselin-Steenebrugen M. (1978) *Belgische Kant 16de – 18de eeuw*. Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel. p. 16, AFB: XII, XIII

19. Risselin-Steenebrugen M. (1980) *Trois siècles de dentelles*. Musées Royaux d'Art et Histoire, Brussel. p.339, AFB: 252, 253.

20. *'t Geluid van alle klokskens van Brussel, Vesper-ghewijs*. In: *Het lieffelyck Orgel-pypken, spelende allerhande schoone gheestijcke liedekens. Nu eerst aen het licht ghegheven tot vermaeck der Sangh-minnende lief-hebbers*, door J.G. Tot Brussel by Philips Vleugaert, ghezworen drucker/achtertert 't Stadt-huys/op de blau-fonteyn. 1664. pp. 90-99.

21. Huys J-P. (2007) *Le prince dans la Ville. Les sorties de Maximilien-Emmanuel de Bavière à Bruxelles autours de 1700*. In: *Espaces et parcours dans la ville de Bruxelles au XVIIIe siècle*. Eds. Bethume K, Huys J-P. Edition de l' Université de Bruxelles. pp. 18-19.

22. Vercammen E., Mannaerts P. (2007): *Repertorium*, in: Mannaerts P. (ed.): *Beghinae in cantu instructae, Muzikaal erfgoed uit Vlaamse begijnhoven (middeleeuwen-eind 18de eeuw)*, Turnhout, pp. 171-172, 174.

23. Van Opbroecke R. BRT Brochure *Brusselse Kant & Kunst* deel 1 pp. 40-42.

24. *Bouwen door de eeuwen heen in Brussel*, Stad Brussel, Binnenstad. 1B, H-O. Bestuur voor Monumenten en Landschappen. Edition Pierre Mardaga, Luik 1993, pp. 244, 245, 249.

Addendum 1

(literatuur: zie lijst 'Godshuis Terarken)

Sacrament van Mirakel¹⁵⁻¹⁹

De legende van het 'Sacrament van Mirakel' gaat ongeveer als volgt: een rijke jood uit Edingen laat in oktober 1369 hosties stelen uit de Katharinakapel in Sint-Jans-Molenbeek, of was het de 'huidige' Sint-Katelijnekerk¹⁷(?). De hosties worden in de synagoge van Brussel op Goede Vrijdag! 1370 door joden bespot en met messteken doorboord. Op die manier willen ze - althans volgens de bedenkers van de legende - Christus opnieuw doen lijden. Bij het doorboren van de hosties gebeurt het 'mirakel': de hosties beginnen te bloeden. Bevangen door angst hebben de daders hun 'buit' toevertrouwd aan een bekeerde jodin, Katharina die het verhaal tijdens de paasbiecht in de Kapellekerk (Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapellekerk) vertelt.

Het verzonnen verhaal van diefstal en de hostieprofanatie bracht, met de goedkeuring van de hertog-gemaal van Brabant en Limburg, Wenceslaus I van Luxemburg, op 23 mei 1370 zes onschuldige joodse families¹⁸ op de brandstapel. De bezittingen van de veroordeelden

werden door de hertog, die onder zware schulden gebukt ging (had heel wat geleend bij de joden), geconfisqueerd en de joden werden uit Brussel verbannen.¹⁵ Het levend verbranden van de zes joodse families, het beslag leggen op hun goederen en de verbanning van de Brusselse joden zijn historische feiten, de rest van het verhaal over het Sacrament van Mirakel is een puur verzonnen wonderverhaal van, zoals de legaat van paus Nicolaas V, kardinaal Nicolaus Cusanus¹⁶ in 1450 schrijft, priesters die onder andere uit geldzucht de gelovigen naar de verering van de wonderhosties lokten.

Ofschoon het dogma (1215, vierde Lateraans concilie) van de transsubstantiatie leert dat de geconsacreerde hostie en wijn hun materiële eigenschappen behouden¹⁶ werden de legenden van de hostiewonderen (bloedrode vlekken op bewaarde hosties) en ook 'bloedvlekken' op gesteven corporalen²⁰ als 'bewijs' gebruikt voor de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de eucharistie. In 1436 bekrachtigde paus Eugenius IV de cultus van het Sacrament van Mirakel en waren er aflaten te verdienen. De bovenvermelde kardinaal Cusanus keerde zich in een decreet tegen de verering van de bloedhosties. Om te voorkomen dat het gewone volk misleid werd, moest de geestelijkheid overal waar zich zogenaamde wonderhosties in de Nederlanden en Duitsland bevonden, stoppen met het tonen ervan. Maar Cusanus' maatregelen werden door de paus ongedaan gemaakt en zo kon de devotie voor het 'mirakel' welig tieren¹⁶ en in Brussel uitgroeien tot de belangrijkste cultus.¹⁷ Tot ver in de negentiende eeuw werden jaarlijks grote processies en jubilea georganiseerd en in de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal brachten tientallen meesterwerken waaronder 18de eeuwse schilderijen en wandtapijten de overdreven (misplaatste) geloofsijver en het latent anti-judaïsme dat bij de christenen de eeuwen door is blijven voortleven, onverhuld in beeld.²² De bloedrode vlekken moeten toen in de donkere en vochtige middeleeuwse kerken waar de hosties in monstransen of kelken werden bewaard veelvuldig voorgekomen zijn (ook nu nog komen deze vlekken voor op bijvoorbeeld vochtige muren in badkamers, ook op katheters die worden gebruikt bij sondevoeding en zelfs in opbergdoosjes van ooglenzen).

Dat men toen de bloedrode vlekken op hosties en corporalen niet kon verklaren is te verstaan. Reeds in de zesde eeuw voor Christus beschrijft Pythagoras de vlekken die hij soms op brood zag als bloeds substanties.²¹ Pas in 1817 ontdekte apotheker Bartholomeus Bizio bij het bestuderen van rode vlekken op polenta dat deze het gevolg zijn van microbiële fermentatie, hij noemde de rode koloniën *Serratia marcescens*.

Deze apotheker dacht dat hij in de microscoop schimmels zag, in 1850 werd *S. marcescens* geklasseerd als een bacterie²¹ eerst nog als niet pathogeen later ontdekte men dat *S. marcescens* bij patiënten met verminderde weerstand wel infecties veroorzaakt en gezien bepaalde stammen resistent zijn tegen de meeste antibiotica is het één van de moeilijk te behandelen hospitaalbacteriën.

Groei van Serratia marcescens op hostiebrood.²¹

Photo by courtesy of Prof. Alan L. Gillen, Liberty University, USA. ©

Later werd de chemische structuur van het pigment bepaald en kreeg het prodigiosin als naam. Prodigiosin wordt gevormd wanneer *Serratia marcescens* in een vochtige omgeving bij 10- 27°C wordt gekweekt. Bij 37°C ‘kleuren’ de meeste stammen wit.

Dat het ‘kwetsen’ van de hosties door joden het ‘mirakel’ bij het volk moest geloofwaardig(er) maken wijst erop dat de rode vlekken veelvuldig moeten zijn voorgekomen en dat de verantwoordelijke clerus moet geweten hebben dat dit niets met het bloed van Christus te maken had. Ten andere reeds in de 13de eeuw beschouwde Thomas van Aquino, mogelijk na een dergelijk voorval (1243) in de buurt van Berlijn¹⁸, het ‘hostiebloed’ niet als bloed van Christus.¹⁶

Pas in 1977 liet kardinaal Suenens in de sacramentskapel van de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal een bronzen plaat met volgende (zwakke) mededeling plaatsen: ‘De joodse gemeenschap van Brussel werd in 1370 beschuldigd en gestraft voor de profanatie van het H. Sacrament. Op Goede Vrijdag 1370 zou men in de Synagoge gestolen hosties met een dolk doorboord hebben. Uit de hosties zou bloed gevloeid zijn. De diocesane autoriteiten van het bisdom Mechelen – Brussel hebben in de geest van het Tweede Vaticaans Concilie en na kennisname van het historisch onderzoek, in 1968 de aandacht gevestigd op het tendentieuze karakter van de beschuldigingen en de legendarische voorstelling van het ‘mirakel’.²²

Na de restauratiewerken (1983-1988° werden de monumentale 18e-eeuwse schilderijen op één na niet meer in de kathedraal opgehangen en de 25 wandtapijten, de laatste voorbeelden van Brusselse wandtapijtkunst, zullen slechts hoogst uitzonderlijk tentoongesteld worden. Alleen de 16e-eeuwse glasramen in de Sacramentskapel en in de beide kruisbeuken en de neogotische ramen in de twee zijbeuken van de kathedraal herinneren nog aan een zware beschuldiging uit de Middeleeuwen ten laste van de joden. Het ongeloofwaardige verhaal van de profanatie door de joden wordt hier nog steeds in volle lengte uitgesmeerd.²²

Addendum 2

(literatuur: zie lijst 'klein begijnhof')

Oratorianen

De *Confederatio Oratorii Sancti Phelippi Nerii* (de vergadering van het Oratorie of de Oratorianen)^{5,6,7} is een gemeenschap van apostolisch leven die ontstaan is uit bijeenkomsten van seculiere priesters georganiseerd door Filippus Neri(us) (bijnaam Pippo Buono, °Firenze, 1515 – †Rome, mei 1595, heilig verklaard in 1622, kerkelijke feestdag 26 mei).

Filippus Neri sloot zich in 1551 na zijn priesterwijding aan bij een broederschap verbonden aan de kerk San Girolamo della Carità. Op de vliering van deze kerk organiseerde hij bijeenkomsten (waar ook leken aan deelnamen) van gebed, geestelijke oefeningen, preken, zang en gesprekken. Voor de gezangen werden eenstemmige liederen (lauda's) met een energiek volks karakter gebruikt. De lauda's werden speciaal voor Neri gecomponeerd door o.a. Giovanni da Palestrina en (vooral) door Giovanni Animuccia, Palestrina's voorganger als *maestro di cappella* van de aan de Sint-Pieter verbonden *cappella Giulia*⁶.

De gemeenschap noemde hun gebedsplaats oratorium (gebedsruimte) en zichzelf oratorianen⁸. In 1575 geeft paus Gregorius XIII officieel zijn goedkeuring aan de nieuwe stichting.

Vanaf 1577 hadden de vieringen plaats in het oratorium van de *Santa Maria in Vallicella*. (beter bekend als de *Chiesa Nuova* met het ernaast gebouwde *Oratorio dei Filippi*).

Neri's volgelingen (priesters en leken) legden geen bindende geloften af. Zij moesten wel nederig zijn, mochten noch in de kerk noch in universiteiten hoge posten nastreven. Hun plek was bij het gewone, gelovige volk. In de parochies moesten de Oratorianen een soort haarden van gebed en liefde zijn en hun preken geen spitsvondige verhandelingen, maar woorden van hart tot hart.

Spoedig werden elders in Italië oratoria gesticht. Honderd jaar na Filippus' dood was de beweging wijd verbreid in Europa en ver daarbuiten.

In het huidige België waren uit Frankrijk afkomstige oratorianen onder andere actief in Brussel, Leuven, Mechelen, Oostende, Scherpenheuvel en Sint Niklaas. Tijdens de Franse revolutie werden de oratorianen uit België verjaagd en ze keerden sindsdien niet meer terug.
